

A német repülők támadásaik célpontját mind keletebbre helyezik. Így több helyen megtámadták és tartósan megszakították a Varsó—Lublin—Lemberg, Tamopol—Lemberg és Lemberg—Pinsk vasútvonalat. A hátrafelé vezető lengyel vasúthálózat nagy részén már szeptember közepén nem lehetett vasúti szállításokat végrehajtani.

A meglévő néhány repülőteret (Lemberg, Brody, Pinsk) állandóan bombázták és — a német légiuralomra jellemző — a lengyel gépeket nem légiharcban, hanem inkább a földön, alapjaikon semmisítették meg. Hogy mennyire sokoldalú a légierő tevékenysége, arra jellemző, hogy szeptember 14-én szállító repülőgépek láncolata a levegőből látott el löszerral és üzemanyaggal egy Kalusznyig előretört páncélos hadosztályt.

A légierő egy része, az önfeláldozóan dolgozó felderítők napról-napra végigrepülik a hadművelleti területet, megfigyelik az ellenség mozdulatait és jelentéseikkel rendkívüli szolgálatokat tesznek a hadvezetőségnek.

A helyzet most már az, hogy keleten az ellenséges repülőtevékenység és légvédelem már igen gyenge. Bár a német légierő támadásait részben csak 400 m-es magasságból hajtja végre, erős vadászelhárítás már sehol sem tapasztalható.

Ejtőernyős csapatok bevetéséről eddig nincsen megbízható hír. A lengyelek ugyan azt állítják, hogy a németek mindjárt a hadműveletek elején 37 főt raktak ki, de ezeket elfogták és kivégezték. A németek azonban tagadják mindezt és hangsúlyozzák, hogy az ejtőernyős csapat egyenruhával ellátva szerves része a német hadseregnek, tehát ilyen eljárás beleütköznék a nemzetközi jogba.

A veszteségeket illetőleg nincsenek még megbízható híreink. Tény az, hogy a lengyel légierő, kb. 1500 géppel, megsemmisült. Naponta 40—60 gépet semmisítették meg és lőtték le, és pl. Deblinben 100 ép repülőgépet zsákmányoltak. Lengyel jelentés szerint német részen 280 gépet lőttek le. A németek tagadják ezt és azt mondják, hogy a lengyel számadatoknak csupán egy töredéke felel meg a valóságnak.

Hogy pedig a nyugati arcvonalról is szó essék, megállapíthatjuk, hogy arra fordulva áll készenlétben a német légierő zöme. Az egyesített angol és francia légiflotta pedig két héttel a hadüzenet után még alig mutatkozott. Ez a tévhit sok kommentárra ad okot.

VITÉZ SZENTNÉMEDY FERENC

A SZELLEM MEGPRÓBÁLTATÁSA

— Babits Mihály új könyvéhez —

MIKOR ELŐSZÖR FELLAPOZOM Babits Mihály könyvét, úgy sejtem, könnyed, játszi rajzok várnak, megannyi prózai költemény, futamok és vázlatok, mulékony pasztellek, miket a pihenés, a lézengés öröme vet papírra. Azt várja az olvasó, hogy a fiatal hév s a férfikor erőpróbái után édes szünet következik, derű, klasszikus idill. Nem idegenek már a szavak: a költő tenyerén pihennek, szelíd madarakként, a mozdulat nem kíván dagadó izmokat, akrobata-mutatvány helyett tánc, könnyű lépés illik mostan, az érettség társa az igazi, légi lebegés.

Babits szürete azonban fanyar ünnep, kertjei a Vérmező ködéből bontakoznak csupán, az otthonos dombok sorát igazában a valóság rosszindu-

latú homálya rejti. Szomorú és fanyar szüret: az udvarban idegen tanyáz, a szőlődomb karéja már kicsúszott a költő lába alól.

Megszűkült élet szürete, mely mégis, sőt talán épp ezért oly különös, bonyolult ízekkel, sokrétű színekkel szolgál. A szekszárdi dombokról bizonytalán a költő legtávolibb emlékeire nyílik kilátás, feledett tájakra. Régi színek és ízek keresztútján áll a ködből bontakozó domb. Fogaras színei és a mustostök íze, széljárta dunai völgy, utánzó játék: csak ennyit nyújtanának első ízlelésre a soká érő gerezdek? Csalóka csendélet, hazug ígérete a pompázó, hamvas buroknak! Törd át a héját és bontsa fel ínyed, nyelved a gyümölcs húsát: idegen vad ízekre bukkansz, akár az afrikai narancsban, melynek bele hamu és tűz, sivatag és holt tengerfenék savát, keserűségét őrzi. Költő nem nyújtott megtevesztőbb ajándékot, látát és lúgot nem rejtettek ünnepibb külső alá.

Mennyi bölcsesség, mennyi alázat és filozófusi magány kellett ahhoz, hogy egy emberélet legmélyebb tanulságait, legőszintébb ígét ily könnyedén, ily egyszerűen nyújtsák át, lehántva minden felesleges kelléktől és cicomától, megfosztva ama költészetnek pazarló retorikájától, mely már-már csak ötvözetekben és faragványokban vágyott tobzódni vagy szent és megközelíthetetlen szertartásban kívánta ünnepelni későn meglelt eszményeit. Kenyeret, sőt és vizet nyújthatnak át ily mozdulattal, ennyi egyszerűség csak a legfontosabb tanítást, a nemzedéknek szóló irányítást, intést illetheti.

Legégetőbb mondanivalóit nem öltöztette még művész egyszerűbb köntösbe; az „elefántcsonttorony“ Babitsa került minden prófétai szitkot és lángcsóvát, elvetett magától minden pózt, még a legegyszerűbbeket, művész-, költővöltának szentesített pózait is. Sürgető, kínzó mondanivalóit nem öltöztette vers vagy regény ürügyei alá, katolikus alázattal mondott le minden hatásról, mintha aggodalmaitól még a maradandóság, a forma hiúságát is meg akarná tagadni. S ebben nemcsak meggyőződésének megbecsülését látom, hanem az irodalom, a költészet szabályainak tiszteletét is. Babits e könyvében a leghűségesebb költőnek bizonyult, írástudónak, ki nem árulta el sem a császárt, sem az Istent, ő, aki az irodalmiatlan irodalom, a költőiségétől megfosztott költészet korában is megmaradt a poézis korszerűtlen és örök formája mellett, ő, aki kételkedve nézhette a kötelelenség-szerűen aktuális, a kimondatlan parancsszóra is „sajgóan“ korszerű irodalom zürzavarát, múltjához és életművéhez maradt hű, mikor minden ürügyet félretéve a legegyszerűbb tanítás, a legegyszerűbb szó útját választja kortársai leikéhez.

Vájjon mondanivalójának sürgős, égető volta bírja-e őt arra, hogy épp az esszéhez forduljon és az esszé legkevésbé zárt köreit keresse, vagy az a bizonyos hűség, a fiatalkorában vállalt költői formához ragaszkodó hűség tartatja vele tiszteletben e költészet kereteit? Talán magyarázatot, célzást tartalmaz az a kis darab, mely a költészet titokzatos mesterségéről szól. Babits „módszerére“ is világot vet az a szellemesség, mellyel a „prófétai“ költészet legnagyobb verssorait elemzi. Rosszmájú és megdöbbenő játék! Babits az egyszeri klubszolga mondását állítja szembe Ady és Vörösmarty váteszi szavaival és ebben a párhuzamban benn rejlik minden kételkedése a költészet „sorsszerű“, „hivatott“ látnokaival szemben. Babits vallja, hogy „a túlságosan mély vagy bölcs tartalom még árt is a versnek“. És lehet-e, szabad-e versbe foglalni azt, aminek elmondása minden súlynál súlyosabban terheli már a költő lelkét? Babits írásai közül ezek a leginkább korhoz szólóak; igazi élük iránt talán a következő nemzedék is tompa lesz már.

Ki merné azonban azt mondani, hogy e kötet a költészet csődjét, vere-ségét jelentené? Kivonulást egy sánctól, melyet védeni immár nem érde-

mes, lemondást egy énekről, melynek hangjai süket fülekre találnak. Az aggodalom és sötét kín, mely a szavak mélyén ül, örök formát lelt már a költő utolsó éveinek verseiben, de a vers nem volt elég, a szándék kicsordult belőle, a kiáltás, mely tovább szorongatja a torkot, nem tűri a fényes igát: az igazi látnok meztelenül, dísztelenül láttatja félelmét, borzalmát. Babits prózája sehol sem tartott oly szoros rokonságot a verssel, mint e könyv „váteszi“ lapjain, melyek a kínban fetregő lelkiismeret sötét képekkel viaskodó jövőbelátás szavát csodálatos fegyelemben és mértékben mutatják.

Azt hihetnők, hogy a költő útja, mely múltján, életén vezet keresztül-kasul, csupa lírai, álmatag állomásnál torpan meg. Pedig ezek a valóban művészi és hangulatos kitérések csak keretül szolgálnak egy éppen nem alanyi mondanivaló számára. A Tömeg és nemzet-ben Babits maga és nemzedéke számára mégegyszer összefoglalja azt a hitvallást, mely mihamar a kevesek katekizmusa lesz. Babits, a költő és gondolkodó itt jelenik meg először egy nemzet kincseinek hivatott őrzőjeként. Az a szerep, melyet eddig Adynak tulajdonítottak s mit a magyar tudomány harcosai közül Szekfű Gyula vállalt legteljesebben, most Babitsnak jut szent osztályrészül.

Magányos, hősie és hálátlan szerep! íróink manapság a könnyebb utat választják, midőn részt kének a nemzet sorsából és az ígéretek jel-szavaival azonosítják magukat. Irodalmunk, még a legjobbaké is, hovatovább lelkes programok irodalmává válik, a jószándék és lelkiismeret szava sohasem volt oly erős, mint manapság. De épp ez ejtethet gondolkodóba, épp ez keltheti fel kétségeinket. Minden látszat és külső nehézség ellenére is, nem a divatnak, nem a népszerű példának engedelmeskednek-e íróink és lelkiismeretük szava, meghasonlásuk, vívódásaik nem csitítanak-e el egyéb szavakat, másik, nem kevésbé égető lelkiismeretet: a művészetét, melytől mind idegenebbek lesznek az örökkévalóság csillagképei? Korunk harcok programirodalma nem kibúvót keres ily módon? nem önmagát, saját művészetét hazudtolja meg óvatosan, sőt gyáván, legharcosabb kiállásaiban? Régi, minduntalan felmerülő kérdés, melyet Magyarországon épp Babits állított először élére, midőn az írástudók árulásának vádját önmaga és kortársai lelkiismerete elé vetette. Nem, ez az író nem hazudtolta meg önmagát — talán az egyetlen, ki csökönyösen, az igazuktól megszállottak csendes makacsságával kitartott legrégebb szerepe mellett, ő az egyetlen, aki ma is azt meri hirdetni, ami évtizedeken át lelkén feküdt, a fájt és immár népszerűtlen, megtagadott ígéket, melyek épp ezért igazak és igazságuk korunk felett áll, mint a remekművéké.

Az állásfoglalás, mely a Tömeg és nemzet soraiból — két héten át rovogott, kinnal szült sorok közül — élénk világlík, valóban nemzedékek, divatok feletti győzelemből született. A régi, elveihez hű Babitsot kapjuk ebben az intésben, azt a Babitsot, ki három évtizedes meggyőződéséből mit sem adott fel s könyvében csak e minden időket kiálló elveket hangsúlyozza. „Politikához nincsen közöm, amihez közöm van, az az erkölcs. Ez az írás erkölcsi hitvallás.“ Mi hát ez az erkölcs közelebről s melyek a hitvallás főbb pontjai?

Konzervatívság és ellenzékiség. Első pillanatra paradoxként hangzik ez, de jobban megfontolva, az egyedül erkölcsös, egyedül hősie magatartás. „Én még egy régi, szellemibb korból jöttem, mely előtt a legszentebb kapocs a nemzet kapcsa volt, szellemi kötelék. Ez a kor megveti a szellemet s megveti a szellemi kapcsolatokat.“ Mindinkább megdöbbenőnek kell éleznünk az igazságot, hogy a forradalom ma nem hősie, nem erkölcsi állapot. A forradalom, az újság keresése valaha egy szellemi előőrs, a kiválasztottak szent öröksége volt, ma kényelmes és népszerű magatartás, tömegek

hangulata, nyárspolgári megalkuvás. A forradalom — legalább is a politika terén — valaha aszkézis volt, ma: számítás és kényelem. „Mondom, semmi közöm ehhez a századhoz, már régtől fogva nem érzem magam modem embernek!“ A Tömeg és nemzet szövege ama fontos írások közé tartozik, melyekhez sokan fognak még glosszákat fűzni és kísértést érezhetünk, hogy a „szövegmagyarázat“ klasszikus módszerével nyúljunk hozzá, mondataihoz illesszük a távlatot, melyből kinőtt.

Babits magatartása az első pillantásra forradalomellenesnek látszó magatartás, pedig az egyedül forradalmi és lázadó manapság. Ki hinné, hogy Babits ezzel a „korszerűtlen“ hitvallással épp a fiatalokhoz került legközelebb, a fiatalság kévéseihez, magányosaihoz, a valóban elégedetlenséghez, kiknek lelkét nem a divatos gondok nyomják, hanem azokon túl jóval fenyegetőbb veszedelmet sejtének. A „vátesztek“ szavaiban éppen ma mindenki prédáját láthatjuk s az Adyra esküvők mind súlyosabb kételyeket ébresztenek esküjük forrása és tétélei iránt. A többség ma arra hajlik, hogy a „szellemet“ idejét múltnak, XIX. századi, liberális avultságnak tekintse s az olcsó fölény a kor szociális problémáival példázódik, melyek fontosabbak, égetőbbek s melyeket nem gyógyít meg a „szellem“. Ki gondol arra, hogy az evangéliumi mondás a nemzet életében is érvényes, ki hajlandó ma kevesebbre becsülni a test javát a lélekénél, ki hiszi, hogy a legnagyobb „kárvallás“ mégis a lélek veszte, a nemzet szellemének pusztulása? Korunk erősbödő dilettantizmusa a pillanatnyi problémánál felmentést akar találni súlyosabb, fenyegetőbb feladatai alól. Ez az erősbödő irány az irodalmat már csak szociális orvosságként hajlandó bevenni s a fél-politikus, fél-író hamar könnyíthet lelkiismeretén egy-egy konvencionális jalkiáltással. Nem, a „szellem“ aligha gyógyítja meg a Teleki-tér nyomorát — de vajjon meggyógyítaná annak tagadása? Az tesz-e legtöbbet a magyarságért, aki már csak a parasztirodalmat tudja magyarnak tekinteni, paraszti eredet nélkül már senki sem magyar? S vajjon valóban új világot építenek-e ezek a „forradalmi“, „szocialista“ írók? A legnagyobbak kivételével — akik kétségtelenül felelősek a léptük nyomán felburjánzó szellemért — nem az igazi magyar lelket, az örököt és mégis oly nehezen védhetőt rabolják meg, teszik szegényebbé ezek a napról napra sokasodók? A tömeg, melyet kétségkívül elnyomtak, magát tekinti nemzetként, hiányait pedig erényeiként tiszteli. Babits meri elsőnek kimondani a népszerűtlen igazságot: a nemzet igen gyakran kevesek birtoka! Sokszorosan igaznak látszik ez ma, mikor a „magyar sors“, a „magyar jövő“ oly sokakat éget sajtó gonddal, de ki tudhatja, nem épp ezek a sokszor őszintén jószándékú kurucok ássák-e meg sírját legegélbb? Épp azok, akiket nem személyi, hanem valóban elvi okok hajtanak a „szellem-ellenes“ táborba, épp ezek azok, akiknek tagadása vétkes tagadás, „lélek elleni bűn“, mert olyasmit vetnek meg, amit nem ismernek eléggé s ami nélkül minden jószándékuk hiábavaló. Az is bizonyos, hogy a Tömeg és nemzet írója s vele mindazok, akik még a válságban is a nehezebb utat merik választani, menthetetlenül kisebbségben maradtak a rájuk bízott tanítással, mely mindinkább megvetett és népszerűtlen, melynek védelméhez épp annyi bátorság és erkölcsi szilárdság szükséges, mint a legmerészebb forradalmi elvek hirdetéséhez. Bárcsak ez a kisebbség elég kemény és elszánt lehetne, bárcsak ki tudna telelni a közöny kegyetlen takarója alatt! Az író számára a kisebbség — hány sértett keresi ma a „kisebbségnek néha nem éppen hálátlan szerepét! — az ostromlott várba szorulás nem egyszer megoldást jelent, felmentést a lelkiismeret kételyei, mardosó aggályai alól. De menekvés-e vajjon a nemzet számára, ha kisebbségben vérzik el, ha véka alatt megy veszendőbe a legfontosabb tanítás? Az író elkiáltotta szavait, kínját és kit lephet meg, ha azok épp ma süket

fülekre találnak? Kit lephet meg, hogy az a tanítás lesz kevesek csemegéjévé, amelyet mindenki táplálékának szántak? Végzetes szabály az, mely Babitson beteljesedik, de egy okkal több, hogy résen legyenek a megfogatkozott őrzők!

Vigasztalhat-e mindezért a sejtés, mely azt sűgja, hogy a problémák, melyek ma égetően, sajgóan időszerűeknek, nyugtalanítóknak látszanak, valójában túlhaladtak már s az aktualitás ingyen csemegéjén lakmározók, kik úttörőknek, harcosoknak érzik magukat, rájönnek majd, hogy leghátul kullognak az utánzók, az epigonok sorában. A korszellem csalóka játéknak áldozatai ők, mely főként a közepeseket tudja megejteni. Babits szózata, melyet e kor az elavult XIX. század kiáltásának néz legszívesebben, tulajdonkép messze előttünk jár és időszerűségét talán csak egy igazoló katasztrófa után érezhetnők. Sőt: igazi gyökerét sem a XIX. század liberalizmusában kell keresnünk Babits világnézetének, hanem Vörösmarty és Széchenyi víziói között. E két látnok gondokba, félelmekbe tébolyult alakjai egyszermind Babits aggodalmainak lírai előképei.

Istent nem mindenki leli meg első ifjúságában; van, kit csak hosszas vívódások, vargabetűk vezetnek el hozzá. Életünk legfontosabb alkotóinak tudatára legtöbbször lassan, fokozatosan ébredünk, meglevő színek és elemek gyarapítják egymást és senki sem jut el ingyen legmélyebb, legállandóbb élményeihez. Sorsszerű és végső formáját a Nemzet Babits számára e kései könyvben nyeri. Nem mintha a háború alatt vagy után kevesebb köze lett volna az élet-adó testhez, mint bárkinek a „váteszek“ közül! De most, a válság óráiban fedezi fel igazán a közösséget és szellemet, mely egyesül a Nemzet arisztokratikus és hősieen humanista eszméjében. A ház nyújtotta védelmet — még ha jelképes is — igazán a szorongatottság perceiben ismerjük fel, amiként a pokol kapuitól is egy Anyaszentegyház óv. A Nemzet gondolatának nagy megszállottait már pályájuk kezdetén szíven üthette hivatásuk szózata. Nem így Babitsot, kinek nemzedéke — az egy Ady kivételével — már ifjúságában a Nemzet eszméjének töredékeivel, roncsaival vívódott, hogy Babits legyen az, ki férfikora delén felmutathassa az újjászületettet, kiben egy szellemtelen és reménytelen kor a múlt hazajáró kísértetét tudja csak látni. A hitehagyottaknak, az óvatos árulóknak Babits ismét a nemzet és szellem magasztos neveit idézi. Mennyi merészség már ily időszerűtlen, fényükvesztett szavak alá fogni a megújhodott mondanivalót, mintha nemes makacsság ragaszkodnék itt egy elveszett kor ódon retorikájához! De a szavak élnek, korszerűtlen eszmék szavai élik tovább rejtett életüket, hogy vád és tűz lehessen valaha papirosukból. „A nemzet néha csak egy-két ember lelkében él, míg az utcán ezrek is ordítznak. Volt idő, hogy a magyar nemzet is csak egy-két ember lelkében élt. Máskor elrejtőzött tanulószobákban és parasztkunyhókban. A nemzet a lélek, a tömeg csak a test.“ Súlyos szavak és gögjükben, magányukban is mily kevés, mily keserű vigaszt rejtenek. A nemzet él, míg csak egy polgára van és Babits szavai az öröm hevét is felfedik, az örömét, mely a nemzet megteltéből, örök valóságának felismeréséből fakad.

Babits rémképek és aggodalmak közt leli meg a kapcsokat, melyek nemzetéhez fűzik: régóta egyyüvé tartozók gyakran csak halálos veszedelemben ismernek egymásra. És így a költő ellenzékiége ment marad minden politikától — mi sem riasztja vissza inkább, mint a politika — a látnok megmarad az ijesztő kétségek, a jövő szorongató látomásai között. De ezek a látomások valóságot tárnak fel, mint vaksötét éjszakában villámcsapás a közelgő szakadékot. „Hogyan állunk meg Európa nagy válságaiban, megszegényedett szellemmel és megingott elvekkkel? Hánynak fog használni közülünk és kiknek, ha a gyűlöletes korszellem hátrára kapunk? S mivel fogjuk ezt a hasz-

not megfizetni? Nem úgy leszünk-e, mint a bibliai Ézsau, aki szent jogokat játszott el egy tál lencséért? Nem zuhanunk-e súlyos gazdasági katasztrófába, ezt a lencséstálat szorongatva? S nem fogunk-e, mint a hazardőr, egyre nagyobb tétet kockáztatni szellemiekben és anyagiakban, ha egyszer a lejtőn megindulunk? Engem főleg a szellemi rész izgat. Mi lesz, ha elborít bennünket a zsarnokságnak és barbárságnak az az áradata, mely ebben a szomorú Európában mindenütt ott les az ajtó küszöbén, ahol az emberi jogokból és közszabadságokból egyetlen parányi részt engednek?" A költő nem tévesztheti össze kételyeit és lázálmait a politika felismeréseivel, pedig e lázálmok és rémlátások nemcsak az ő lelkében élnek. Hová rohanunk, milyen szakadékok várnak bennünket és segíthet-e még egyáltalán a felismerés? Babits szavai legfeljebb annyiban vigasztalhatnak, hogy biztos pontot mutatnak, a szellem emberének biztonságát és csalhatatlan éleslátását, melyet a végső veszély közeledte sem tud elhomályosítani. A zűrzavar és a prófécia pokoli versenye sem tudta megcsalni az író figyelmét és érzékeit; hangja talán az egyedüli józan és mérsékelt, vateszi voltának sallangjai nélkül, az egyszerűség és egyértelműség köntösében. (Kinek tellenek ma kedve és ereje a cifrázathoz?) S így talán még sejtéseiben is bízunk, a nagybeteg reménykedő ösztöneiben. ki a gyógyulás és menekvés ígéretével kecs egetet. Sejtések és aggályok közt azonban egyvalami állandó és örök, egyvalami példa és útmutatás marad a szellem embereinek megcsappant törzse számára.

„Az én szolgálatom megőrizni népem legtisztább erkölcsi hagyományait, nem engedni, hogy az igazság szelleme elavuljon. A kezdődő barbárság lármája közt ébren tartani a lelkiismeret nyugtalanságát. Megőrizni egy jobb idő számára az emberiség megvetett eszméit, a szellem és szabadság tiszteletét. Ezek a nemzet igazi szentségei." Babits nem mondott olyasmit, ami régebbi meggyőződését és álláspontját bármivel is megtoldaná. Hú maradt önmagához az életével, művével szentesítette az egyedüli utat, mely nemzedékünket az árulástól, a Judás-szereptől megválthatja.

Ismétlem, Babits magatartása egy új nemzedékével találkozik, ama nemzedékével, melynek tagjai egy irodalmiatlan, szellemtelen kor megcáfolására készülnek. A kör, melyhez szól, természetszerűleg kicsiny, szózata csak lírai felében közkincs, csak képeiben, látomásaiban találkozik egy egész nemzet válságával, látomásaival. Maga a tanítás, az ige, kevesekhez szól és rendjén! Babits szavaiból elsősorban a szellem embereinek kell levonniok a legmerészebb és leginkább korszerűtlen tanulságokat. Nekik kell rájónniok, hogy jószándékunk, szociális lelkiismeretünk szava igen gyakran csalóka szó, pillanatnyi feladatokért örök feladatokat feledtet velünk. Ez a szemrehányás nem Babits ajkáról hangzik el, jóllehet ő az, aki ezt művében és személyében megtestesíti. A Madridi levél mintegy függelék, utószó a Tömeg és nemzet igazságaihoz, utószó az irodalom számára. Az ostromlott város közepén szonettet olvasó költő jelképe nem mai jelkép, példája nem a legfrissebb minták után igazodó példa! De nem ez a fontos! Ebben a „határhelyzetben" tisztázódik az irodalom szerepe s az író magatartása a fenyegető eseményekkel szemben. Ne számúzza a költészet a szociális lelkiismeret szavát, ne akarjon álszentül szemet húnyni betegek és szenvedők nyomora felett, ne legyen önzőn gyökértelen az éltető test, a nemzet válságai közepette. De bárcsak megértenék az írók, hogy legelső feladatuk mégis a szépség szolgálata, a nagy álmok őrzése és melengetése, a lesajnált és kárhozott tiszta irodalom védelme. Melyik író érzi át ma őszintén és mélyen, hogy a remek-mű fontosabb az irányzatnál, mégha emennek hatása pillanatnyilag építőbb, gyógyítóbb is. Az irodalom nem egyszer volt nagy változások, forradalmak és megmozdulások szálláscsinálója, de a megtermékenyítést csak véletlenül, szándéktalanul vihette végbe, mint a madár, kinek csőréből kihullt mag

felelőtlen csodából fakaszt palántát. Rossz írók, de jó politikusok könnyed göggel tiltakoznak az ellen, hogy őket „irodalmároknak“ tekintsék; lelkiismeretük leghelyesebb szavát közvetítik ők ezáltal, hisz nem az irodalmat nézik le, hanem sajátjukat. A lírai költő joggal menekül gögijébe, mikor verse mellékleteként a pártigazolványt kéri tőle. (S a szigorú ajtónálló rendszerint maga is a szellem embere!) Csak a gögösöknek van igazuk s bármennyire paradoxként hangzik is, a különcök, a dandyk, a bohém rendkívüliség-hajhászok közelébb állanak az irodalom alapvető igazságaihoz, mint az elhivatott puritánok, a küldetés megszállottái. A válság ostromgyűrűi közé szorult író erkölcsösebb, őszintébb tettet visz végbe egy tökéletes verssel, mint a vezércikkkel, vagy a szociográfiával; az előbbi út vezet legbiztosabban a sorsközösség vállalásához. „Igaz-e, hogy a kultúra támasztéka kihull lábunk alól és annyit ér csak, mint az avult deszka, mely pusztán díszül szolgál és az első ütésre szétmállik? A madridi levél mást mutat. Ébből azt olvasom, hogy az írás életszükséglet lesz, mihelyt valaki megismerte és megtöltötte vele életét, vagy mindenestre vannak lelkek, akikben a kultúra szeretete mély és erős és kiirthatatlan s nem tűnik el a barbárság első lehelletére. Igaz, hogy ilyenek Rómában is voltak, még akkor is, mikor már a Campus Martius félvad törzsek sáros csizmája alatt dobogott és nyögött, ők nem mentették meg az antik kultúrát. Meg nem mentették, de legalább megőrizték — „keblük templomában“ s átadták az utánuk jövő hitetlenebb nemzedékeknek mint valami földbeásott, rablók kezétől megóvott kincs titkát, hogy jobb kezek majdan újból felásva, letisztítsák a rátapadt szennytől s megcsillogtassák a késői napban, mint új gyönyörűséget és gyarapítani való gazdagságot.“

A szellem, melynek értelmét Babits szinte újból megfogalmazza kortársai számára, nem az elefántcsonttorony sértődő, filozopteri magányát hirdeti, mint ezt az új, „szociális“ gondolkodású arcvonal hinni szeretné. Tudjuk, hogy e szellem sohasem lesz támadó, kardok és vasak éle idegen tőle. Mégis, a túlerővel szemben egyedül ez ad teret és ösztönzést a méltó küzdelemre. Harcra és hősiességre képesít s így e szellem már valóban pajzsunk és menedékünk. Lehet más fegyverünk legősibb és legnagyobb ellenségünkkel szemben, ki új és új testben támad fel ellenünk? Egyedül az írástudó veheti át azt a szerepet, mely valaha lázadó kutucoknak és szabadsághősöknek jutott osztályrészül. Babits mindnyájunk útját és feladatát kijelölte ezekben a szorongásukban is nyugodt, végveszélyben is formát őrző szavakban. A felkelés, a lázadás egyedüli módja ma ez a külsőre ártalmatlan, „szellemi“ örködés, az őrzés, megőrzése annak, ami magyar. Nyugat és Kelet hazug dilemmája megoldódik, mihelyt megértjük, hogy az igazán magyar igazán európai is volt mindig s a legnagyobb magyarok, a „legnagyobb németekhez“ hasonlóan, az európai szellem részesei.

Babits őrzésre int és az igazi magyar ma kételkedő, szomorún gyanakvó, „új“ eszméért aligha lelkesedik. Ezek az „új eszmék“ ma már kísérletre sem csábíthatják a tisztánlátókat. Ám maradjon a politikus a kétes értékű küzdelmek porondján, ám próbálja egyeztetni lelkiismeretével a játékot, mely mindinkább megközelíti az árulást, a szégyent — az író egyet tehet csupán: ellenáll dacosan és makacsul, tűri a közönyt és még az sem riasztja el, ha eszméin könyvszagot, magatartásán gyáva húzódást, visszavonulást szimatolnak. Makacsságában és gögijében végsőkig kitart, akár az üldöztetés, akár az örület magánya vár is reá. Igazi hivatását úgy tölti be, ha merev s nehezen alkalmazkodó, ha korszerűtlen s nem „sürgetően időszerű“.

Bizton érzem, hogy Babits nagy intései s egy másik, fiatalabb nemzedék erőfeszítései a veszendő, pusztuló magyarság megmentésére ugyanegy nyugtalanáságból, ugyanegy lelkiismeretből fakadnak. S itt nincs ellentét Babits

magatartása s Illyésé között, amint azt egyéniségük jóhiszemű félreértők látni szeretnék. Két nemzedék aggodalmi és látomásai szólalnak meg két különböző vérmérsékletű író ajkán. Egy gondból fakadnak, s egy a céljuk. Mindkettőnek szava a legnagyobb veszedelem küszöbén, a megpróbáltatás hajnalán kél, mindkettő védekezik és óv. A magyar szellem és az igazán magyar nép megpróbáltatásainak napja jött el. Ostromgyűrűtől szorongatott várban csak az álmodozók mernek országépítésről beszélni. Akkor építsünk, ha marad min megvetnünk lábunkat, akkor támadjunk, ha az észrevétlenül beszivárgott ellenség győzedelmeskedtünk. S a támadás, a legalattomosabb, a legnehezebben kivédhető nem a szellem, a magyar szellem ellen irányul?

Az író két hazát tartozik ma védeni: egy országot s egy világrészt! Melyiknek védelme sürgetőbb? Bizonytalán az elsőé, de hisz emezzel a másikat is óvja. S teheti ezt helyesebben, mint úgy, hogy a veszély pillanatában nem dobálja el fegyvereit, nem tagadja meg a szellemet, melynek harcosául rendeltetett? A falukutató, ki a belső ellenség előnyomulására figyelmeztet Dunántúlon, a politikus, ki az árulás és ostobaság szövetségéről rántja le a leplet, nem választott sürgetőbb feladatot, mint Babits, ki a szellem bástyáját védi, az egyedülit, melyet a legvéresebb elnyomatás sem tud megsemmisíteni, az egyedülit, melynek fokáról a végső vereség is új támadás záloga lehet. Nem tudhatja a magyar költő, messze, avagy távol-e az idő, midőn magyarságát ismét metaforák leple alatt kell megváltania.

Babits azonban elsősorban költő és szorongása lírai szorongás. Vörösmarty az intő példa és jelkép, kinek tébolya minden magyar végső aggodalmainak mélyén bujkál. Vörösmarty tébolya és Széchenyi halála a sors, mely az igazi magyar látnokra vár. A teljes tisztánlátás itt már egy a teljes örülettel. Babits egy önarckép lehetőségeit keresi Vörösmarty alakjában, egy szomorúan időszerű Vörösmartyt, kiben örületté érnek a nemzet szenvedései. De amint Vörösmarty fájdalom és elborultsága rokon egy nemzeten túlnövő kozmikus tragédiával, úgy Babits vele kapcsolatban veti fel a nagy kérdést, a legsúlyosabbat, mely pályájának első krízise óta szüntelen kínozza. „Lehet-e csakugyan bezárkózni egy nemzet életébe és nem gondolni az emberiség bajaival?” 1933-ban kérdezte Babits és akkor megnyugtató feleletet talált Vörösmarty költészetében. „Nem, nem tudta elválasztani egymástól Magyarország és Európa ügyét: magyar honfikköltő volt és Európa költője egyszerre. Milyen mai és aktuális ebben is!” Kérdés és felelet 1935 dátumát őrzik még, nagyon is világosan. Minél ijesztőbb a belső baj, annál kevésbé fordul majd kifelé a beteg figyelme. A Tömeg és nemzet őrzik még ugyan az európai sors katolikus egységét, de Európa mind messzebb kerül, végzetünk és válságunk ködei mögé. Vájjon milyen arcképet választana feladatául a költő 1939-ben? Kölcsey alakja csak egy írói magatartás igazolására szolgál s ugyanakkor egy mély társadalmi igazságot bizonyít, olyan igazságot, mely irodalmi kortársaink között mind népszerűtlenebb: „Még emberi jelleme is ellentmond annak, ahogyan a mi korunk szereti képzelni a magyar lángleiket, az újjító és jövődőlőért harcoló magyart. Nem a Koppányok vére lázad benne. S csöppet sem „őszerű” ahogy ezt ma értik. Ellenkezőleg, finom, nyugati elme, kiművelt, s ahogy leírtam, aggodalmasan szigorú s óvatos; hazáját, a nagy európai kultúrközösségben óhajtja látni s protestáns létére mély rokonszenvet érez a katolicizmus mindent átölelő egyetemessége iránt. „Nem, Kölcsey alakja, minden rokonszenv ellenére sem nyújtja azt a megnyugtatót, melyre annyi sötét lap után vágyva vágyunk. Az író lecsillapít és a jelen sikereire, hosszú böjt után elért eredményekre hivatkozik. Ösztöne súgja, hogy eljön a gyógyulás, a megváltás. De tud-e mindezzel bizalmat önteni belénk? El tudja-e feledtetni velünk az aggodalmakat, melyeket szavai oltottak lelkünkbe? S bizodalma egészen őszinte vájjon, szavait nem tereli